

Aşiq Ələsgər - 200

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 28 fevral 2021-ci il tarixdə ozan-aşiq sənətinin görkəmli nümayəndəsi, qüdrətli söz ustası, aşiq sənəti ənənələrinə yüksək bədii-estetik meyarlarla yeni məzmun, yenu ruh qazandırmış Aşiq Ələsgərin anadan olmasının 200 illiyi ilə bağlı Sərəncam imzalamışdır. Ozan-aşiq şeirinin zirvəsi Aşiq Ələsgər şeir yaradıcılığından başlanır desək, bizə elə gəlir yanılmaq. Çünki Aşiq Ələsgər sadəcə şənliklərin təntənə ilə keçməsinə marağ göstərən, mağarlarda sazını köksünə basıb çalıb-oxuyan aşiq olmamışdır. O, həm də əxlaq kodeksi daşıyan şeirlərini xalqa çatdırmış, uzun qış gecələrində yorulmadan məclislər aparmış, yaşadığı dövrə baxsaq yüzlərlə, minlərlə savadsız, biliksiz kəndliyə əxlaq, mənəviyyat, xeyirxahlıq, gözəllik dərsi deyən ustad müəllim olmuşdur. Deməli, Aşiq Ələsgər ümumən Vətənin, xalqın, bəşəriyyətin firavanlığı, xoşbəxtliyi naminə çalışmışdır.

Əxlaq və mənəviyyat dərsi deyən ustad MÜƏLLİM

İrsi silinməz tarixi yaddaş rəmzi kimi yaşayan Aşiq Ələsgərin yaradıcılığını əhatə edən qoşmaları (Qoşayarpaq qoşma, Müstəzad qoşma və s.), təcnisləri (Dodaq-dəyməz təcnislər, Cıqalı təcnislər, Müstəzad təcnislər və s.), divaniləri, mükəmməlləri, gəraylıları (Dildönməz gəraylı), bağlamaları, həcvlər və hərbə zorbalı, deyişmələri, qəzəlləri, mərsiyə və dastan rəvayətləri heç də gəlişi, yaxud deyilişi gözəl sözlər kimi qəbul etmək, əlbəttə ki, düzgün olmaz. Çünki onun yaradıcılığının hər sözündə, hər cümləsində böyük hikmət, mənə vardır. Davranış qaydaları, səadətə, xoşbəxtliyə çatmaq yolları, ağısaqqala, qadma, böyüyə hörmət, sevgiyə, nikaha, ailə həyatına, kişilik, məğrurluq etalonlarına ciddi münasibət öz əksini tapmışdır. Görkəmli Xalq şairi Məmməd Arzın sözləri ilə desək, “Ələsgər sazı, Ələsgər sözü Azərbaycan xalqı üçün bir əsrə yaxın (artıq iki əsr olmuşdur - K.C.) böyük bir ədəbiyyat universiteti rolunu oynamışdır”.

Şair-aşığın fikrinə, sazı sinəsinə basıb şeir deyən, şair olan kəs görək həm də:

*Damışığı sözün qiymətin bil,
Kəlməsindən ləli, gövhər süzül,
Məcəzi danış, məcəzi gül,
Tamam sözü müəmmalı gərəkdi*

- kimi ali keyfiyyətlərə yiyələnsin. Bəli, böyük sənətkar belə bir tələblə əlinə saz almış, həmçinin Azərbaycan aşiq şeirinə yeni ruh, yeni tərəvət, yeni görüş gətirmişdir.

Qüvvətli bədii məntiq Aşiq Ələsgər şeirinin üslubunu müəyyən edən amillərdir. Çox vaxt oxucunun mənəvi dünyasını oxşayan da elə bu amildir. Onda hissiz, duyğusuz deyilmiş bir söz, ifadə tapmaq çətindir. Aşiq şeirində sözü, fikri yüksək bədii səviyyəyə qaldırmaqda xalq ozanı Aşiq Ələsgər əvəzsiz sənətkardır.

*Ələsgərim, yandım eşq atasında,
Gözüm qaldı kirpiyində, qaşında.
Qazdır mazarını çeşmə başında,
Sal sinən üstünənən yol, incimərim.*

Sadə fikirdir. Lakin nə qədər bədii və ifadəli deyilmişdir! Güclü məntiq fikri bir-birinə möhkəm bağlanmışdır: aşığa yar tərəfindən nə qədər naz-qəmzə satılsa da, könlü şəhəri talan edilərsə də, əzab verilsə də, incidilsə də, qəm ləşkəri üstünə hücum çəksə də, qəm-ələmə düşər olsa da, ancaq o yardım incimir.

Aşiq Ələsgərin şeirləri rəvan oxunur, onun dili axıcıdır, gözəldir. Bunun bir səbəbi sənətkar aşığın sözləri seçməyi, mənalandırmağı bacarmasındadır. Digər səbəbi, sözləri yerinə görə işlətməsində, sıralanmasında, cümlə qurmasında məharət sahibi olmasındadır. Cümlələrin rəngarəng qurulması, həyəcanlı vurğu ilə deyilməsi yaradıcılıq görüşlərinin gözəlliyini artırmış, dilinə rəvanlıq, yüksək bədii keyfiyyət gətirmişdir.

*A biniürvət, axı səndən ötrü
Ah çəkməkdən bağrım qana dönübdü.
Qədd əyilib, gül irəngim saralıb,
Xəzən dəymiş güllüstana dönübdü.*

Atalar sözləri və zərbi-məsəlləri Aşiq Ələsgərin şeir dili və üslubuna xüsusi rəvənəq verərək, deyilən fikri xalq hikməti ilə bağlamış, onun təsir mahiyyətini artırmışdır. Hikmət sahibi xalq dilindən eşitdiyini özünün şeir dilinə çevirmişdir. Bəzən adama elə gəlir ki, bu şeirləri bir nəfər yox, xalq özü yazıb. Ona görə də bu şeirlər

xalq ruhunun, xalq mənəviyyatının hayqırmasıdır. Əgər məktəb uşaqları Aşiq Ələsgəri şeirlərindəki doğruluğa, təmizliyə, nəğmə ahənginə görə sevirərsə, böyüklər də sadaladıqlarımızla yanaşı, onun hikmətinə, onun dərinliyinə görə səcdə edirlər. Aşiq Ələsgər atalar sözü və zərbi-məsəllərdən, bir qayda olaraq onları öz misra və beytlərinə uyğunlaşdıraraq istifadə edir: “Dost uzaq olmaqla könül yad olmaz”; “Qarğı mızraq qıl çuvala sığışmaz”; “Qonşuya kəc baxan özü ac olur”; “Dostun məzəmməti adam öldürür, - Düşmənlə döyüşsə sönüşməkdir”; “İyid odur namusunu atmasın”; “Bir baş ki, ilqara qurban gətərsin, onu bir qarpiyə dəyişməkdir”; “Görürsən ki, baxtın yatıb, sən də yat”; “Bədəsildən hər-giz olmaz heç əsil”; “Bir gün yaramıbsan, bir gün ölürsən”; “Dost yolunda boran, qar olacaqdır”; “Söyüddən bağ saldı, peyvəst eylədim, Almasın, heyvasın, narın görmədim”; “Qarı düşməni bir də gəlib dost olmaz”... Aşağıdakı bəndlər bütünlüklə atalar sözü və xalq hikməti ilə bağlandıqından fikir daha təsirli və qüvvətli çıxmışdır:

*Alçaqda dayan ki, çıxasan başa,
Tülküsen, aslanla girmə savaşa.
Gəl yapışma gücün çatmayan daşa,
Götürə bilməzsən, zora düşərsən.*

Yaxud:
*Damışığı, bərişdiq mərhəmət ilə,
İnciklik araya qatma, hayıfsan!
Sən tacir olmasan bir manat ilə,
Namusu, qeyrəti atma hayıfsan!*

Göründüyü kimi, Aşiq Ələsgər xalqdan öyrənən və xalqa öyrədən sənətkarlardan-
dır. O, el ədəbiyyatından, zəngin xalq yaradıcılığından çox bəhrələnmiş və ona yeniliklər də əlavə etmişdir.

Xalq ozanı Aşiq Ələsgər poeziyasında Vətən təbiətinin gözəlliyi, onun misilsiz zənginliyi, poetik sözün bütün özəməti, onun nəhayətsiz rəngləri və incə çalarlıqları təsvir və təərrüf edilmişdir. Aşiq Ələsgərin bizə gəlib çatan irsi zəngin bir irsdir. Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov əbəs yerə demir ki, Aşiq Ələsgərin poeziyası əbədi yaşayacaq böyük sənət nümunəsidir, Azərbaycan xalqının bədii təfəkkürünün qabaqcılı, mütərəqqi ənənələrini davam və inkişaf etdirmişdir. Bu böyük poeziyada insan və onu mənəvi gözəllikləri, xalq həyatı və məişətinin konkret bədii səhnələri, vətənin təbiəti, xalqın adət və ənənələri zəngin boyalarla əks olunmuşdur. Onun yaradıcılığının bədii keyfiyyətləri, sənətkarlığı, bədii dili və obrazlı ifadələri bismiş, bitkin, bütöv və gözəldir. Bu mənada, aşığın təbiət mövzusunda ki şeirlərini oxuyarkən

gözümüzü qarşısında aydın bir səma, parça-parça mavi buludlar, nəhəng xalını xatırladan çəmənler, çağlayan şaləələr, durna gözülü bulaqlar və s. qarşı böyük bir sevgi, kövrək bir məhəbbət oyanır. Bu qəbil-dən olan şeirlərindən, Aşiq Ələsgər hər şeydən əvvəl, bir təbiət vurğunu, gözəllik aşığı kimi çıxış edir. Xalq dilinin hüduqları xeyli dərəcədə genişlənmişdir. “Şah dağı” şeirində oxuyuruq:

*Aləmdə dastan olub
Səddin, sorəğin, Şah dağı!
Açılıb nərğiz, bənövşən,
Əcəbdə çəğın, Şah dağı!
Abi-kövsər kimi axır
Çeşmə, bulağın, Şah dağı!..*

*Süsen, sünbül, gül, ərgəvan
Köyündə lələzər verib;
Alan, satan gözəllərdi,
Nə rəvac bazar verib;
Dəmənin çəhar fəsilidi,
Hər meyvə bitib, bar verib;
Xudam səni çox bəyəmib,
Bir belə ictimay verib;
Dəlin dənizə söykəyib,
Kürdü ayağın, Şah dağı!*

Təbiət anlayışının şair tərəfindən bu cür izahı məqsədə müvafiqdir. Çünki bədiiliyin, gözəlliyin doğurduğu təsir öz növbəsində xeyirxahlığın və yüksək əxlaqlılığın rəhni kimi özünü göstərir. Şair sanki hər bir oxucusuna belə demək istəyir: Ulu Tanrı tərəfindən yaradılan həyatın gözəlliklərini düzgün dərk et, ətraf mühiti öyrənməyi bacar, onları qoru, mühafizə et, həmçinin bədii yaradıcılığa dair vərəqlərə yiyələ.

Nəğməkar şair Aşiq Ələsgər ətraf aləmin harmonik-ahəngdar xüsusiyyətlərini emosional ruhdə təsvir edir. Onun yaradıcılığında “dağlar” mövzusu geniş məfhumdur. Ümumiyyətlə, “Dağlar” Ələsgər yaradıcılığında kişilik, mərdlik, cəsarət, əylməzlik, vüqarlılıq, özəmət simvolu kimi dəyərləndirilir:

*Gahdan çiskin təkər, gah duman eylər,
Gah gəlib-gedəni peşiman eylər,
Gahdan qeyzə gələr, nahaq qan eylər,
Dinməz haramı, halalı dağlar.*

*Ağ xalat bürünər, zərnişan geyməz,
Heç kəsi dindirib, xətrinə dəyməz.
Sərdara söz deməz, şaha baş öyməz,
Qüdrətdən sənərlə, qalalı dağlar.*

“Sərdara, şaha baş öyməyən”, “qüdrətdən sənərlə, qalalı” olan dağlar aşığın

qəlbini dolduran, rıqqətə gətirən poetik obyektidir.

Aşiq Ələsgər xalq şeirinin məziyyətlərindən demək olar ki, daha gözəl istifadə etmişdir. Sinekdəfər aşiq, onun zəngin mənəvi varlığı xalq həyatı ilə o qədər yaxın olmuşdur ki, doğma və xəlqi olan hər bir şey dərhal onun poeziya dühasına hopmuşdur. Bu da ondakı parlaq istedadla əlaqədardır. Aşiq Ələsgər şeirinin gözəlliyi, dilinin xəlqiliyi bir də ondadır ki, o, həyatda olan hər cür mətləbdən söz açmışdır.

Aşiq Ələsgər dediyimiz kimi, xalqın həyat və məişətinə çox yaxın və dərslərinə qəlbən şərik olmuşdur. Yaradıcılığında bəzən gizli, çox zaman isə açıq etiraz səsinə ucaltmışdır. Xalq şairi Osman Sarıvəllinin işıqlandırdığı fikirdəki kimi, bəzən bilavasitə, bəzən də dolayısı ilə özündən razı bəylərin, xanların zülm və əsarətini; yalançı molla və ruhanilərin riyakarlıqlarını, ailə və məişətdəki nöqsanları, mədəniyyətsizliyi özünəməxsus bir dillə tənqid atəsinə tutmuş, həmçinin xalqın igid oğullarını, gözəl qızlarını, yurdumuzun zəngin təbiətini hərərətlə bir qəlblə sevmiş, təərrüf etmişdir. Həssas şair zəhmətkeş kütələrin ağır güzəranını görmüş, aşığın mülkədarların, çinovniklərin, ağaların, bəylərin qeyri-insani rəftarını; ictimai haqsızlığın, bərabərsizliyin törətdiyi faciələri dərindən dərk edərək bilmiş və bütün bunları poetik şeir nümunələri ilə ifadə etmişdir.

*On səkkiz min aləm, yetmiş iki dil,
Ulfa qılır bir bazanın içində.
Kimi ətlaz geyir, tirmə qurşayır,
Kimi ürəyən gəzir qaran içində.*

*Demək nə lazımdı, özün bilirsən,
Bir gün yaranırsan, bir gün ölürsən.
Arsız-qəmsiz nə gününə güllürsən?!
Yandırılar səni narın içində.*

Aşiq Ələsgər “Olmaz” rədifli qoşmasında “varlıqda dost, yoxluqda kənar” olan müxənnətlərdən, “nüftədən pak”, “loğmadan halal” olmayan nacins adamlardan uzaq gəzməyi məsləhət bilərək belə deyir:

*Ələsgər, mətləbin xudadan istə,
Kərəm olmaz müxənnəsdə, xəsisdə,
Bəylək, göylük, səylik olan məclisdə
Qaç ki, orda xeyir-bərəkət olmaz.*

Dədə Ələsgərin hikmət dolu şeirlərində mövhumatçı fikir və ideyalar da çoxdur. Görkəmli söz ustası şeirlərində nəcib əxlaqlı, dərindən zəkali, həqiqi din xadimlərinə yüksək ehtiram göstərməklə yanaşı, ya-

lançı din təbliğatçıları, ruhaniləri, molları, axundları, zahidləri, qazıları kəskin tənqid atəsinə tutmuşdur. Tamahkar, acgöz və xəsis “din xadimlərini” nümayiş etdirən “Çıxıblar”, “Görmədim”, “Mollar”, “Eyləyək” kimi adlarını sadaladığımız qoşma və mükəmməlləri dediyimiz fikrə əyani sübutdur. “Söyüd ağacı kimi bar verməyən”, “doğru-dürüst etibar olmayan”, “qananlar məclisində yeri olmayan”, “xain”, “yalançı” və s. soyğunçu mollarla haqqında şair belə deyir:

*Tanram əslini, söyüddür zatın,
Uca boy verərsiz, barınız olmaz.
Dildən dost olarsız, kömüldən əyri,
Doğru-dürüst etibarınız olmaz.*

*İslama haramı halal bilərsiz,
Şəriətdən kənar mətləb dilərsiz,
Əysik danışarsız, artıq gülərsiz,
Namus, qeyrətiniz, arınız olmaz.*

“Çıxıbdı” rədifli qoşmasında isə qazıların, molların, qoçuların, quldurların, pristavların, naçalniklərin xalqın başına gətirdiyi bəlaları, müsibətləri, oyunları acı-acı belə xatırlayır:

*Ay həzrət, gəlin sizə söyləyim,
Bu dünyanın xəyanatı çıxıbdı.
İnsaflar azalıb, mürvət gödəlib,
Qazıların mazarı çıxıbdı.*

*Əlimizi aparıbdı sərt ayaz,
Ruzumuz olubdu gündən-günə az.
Molla şeytan olub, axund seyidbaz,
Məşədi, kalvayı lotu çıxıbdı...*

Aşiq Ələsgər bu kimi yoldan azmış günahkar sahiblərini haqq yoluna, ədalət yoluna dəvət edir. Deyir ki, bu fani dünyada nə rəziləklər edirsinizsə, əməkçi xalqın zəhmət dolu əməyini min bir firıldaq yolu ilə əldə edərək çıxarırsınızsa, yaxud zor göstərərək, şallaq vuraraq, vurduraraq şəxsiyyətlərini əlçaldırırsınızsa haqq dünyasına, əbədiyyət evinə gedən zaman olunacaq sorğu-suallardan yayınma bilməyəcəksiniz. Şair poetik dillə belə deyir:

*Günahkardı nə ki yoldan azan var,
İki mələk - xeyir-şəri yazan var,
Ərsət var, qıl körpü var, qazan var,
Orda qəbul olsun niyəzəm mənim!*

Sonda belə nəticəyə gəlirik ki, Haqq aşığı Aşiq Ələsgər sələfləri Qurbani, Sarı Aşiq, Molla Pənah Vaqif, Molla Vəli Vidadı, Əbülqasım Nəbati və digər müdrik dəfinələr kimi öz yaradıcılığında yığcamlığı, siqləti, obrazlılığı, dərindən ictimai-pedaqoji məzmunu, ədəbi-tarixi koloriti, əxlaqi-etik tövsiyələri, nəsihətəməz ruhu, xalqın kamal dünyasını öz bənzərsiz yaradıcılığında əbədiləşdirmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: “Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam!”. Bəli, Ulu Öndər kimi, hər birimiz Azərbaycan vətəndaşı olmağımızla fəxr edirik. Ona görə ki, milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərimizi dünyaya nümayiş etdirən Nizami Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Məhəmməd Füzuli, Şah İsmayıl Xətai, Fəzllullah Nəimi, İmadəddin Nəsimi, Aşiq Ələsgər kimi yüzlərlə inci xəzinəmiz vardır.

Kamal CAMALOV,
Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu,
pedaqogika elmləri doktoru,
Əməkdar müəllim